

Kritický pohled na bezpečnostní diskurs migrace¹

David Kostlán²

Sociologický ústav SAV, Bratislava

A Critical View on Securitization Discourse in Migration Studies. Securitization discourse on migration became one of the leading perspectives of the interpretation in political science how the national state has been dealing with the high numbers of immigrants in the last two decades. It views immigration as a threat to the nation-state because of inflow of unknown or unrecognised. This article's main contribution is a systematic discussion on migration policies reflected by social theorists with a special attention paid to the concept of security in migration theory. Inspired by post-structuralist approach, author argues that migration theories became highly influenced by public and media discourse that reproduce knowledge on dominant social groups in the nation-state. Sociológia 2014, Vol. 46 (No. 4: 393-411)

Key words: *security; migration; securitization of migration; migration policy*

Tato studie je věnována studiu politického diskursu migrace. Studium migrace a migračních politik představuje pro politické vědce důležité pole, k němuž přistupují z dvojí perspektivy. Politologická analýza migrace a migračních politik buď reflektuje politické uspořádání a základní fungování státu jako suverénní politické jednotky, která má právo rozhodovat o migrační politice a tudíž o míře otevřenosti státu vůči přijímání cizinců do národního společenství. Nebo za druhé, přistupuje k tomuto tématu z hlediska mezinárodních vztahů, jež reflektuje globální geopolitické uspořádání a vztah mezi přijímacími (cílovými) a vysílajícími (zdrojovými) zeměmi. Každopádně, tak či onak, výsledkem obou typu přístupů je analýza vlivu migrace na politické uspořádání a fungování politických institucí státu.

V první části se zaměříme na představení tří základních pilířů migračních politik, stejně jako je prezentují politicko-vědní teoretici migrace. Ukážeme si, že styčným bodem a jádrem těchto analýz je národní stát. Největší pozornost přitom bude soustředěna na poslední pilíř migrační politiky, který je zaměřen na bezpečnostní problematiku. Je to z toho důvodu, že právě orientace na migraci, jako ohrožení bezpečnosti národního státu, byla podrobena největší kritice ze strany post-strukturalistických a kriticko-vědních teoretiků.

Teoretickým východiskem druhé části je přístup, který se pokouší dát do závorky národní stát jako instituci, která formuje a strukturuje postoje, názory a hodnocení fenoménu mezinárodní migrace. Stát samotný, jeho politiky a diskursy, které se snaží regulovat migraci, se tak stávají předmětem sociologické analýzy. Sociologická kritika migračních teorií je postavena na

---

¹ Text vznikl v rámci projektu VEGA č. 2/0154/12.

² Korespondence: Mgr. David Kostlán, Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovenská republika. E-mail: david.kostlan@savba.sk

dvou klíčových zdrojích. Prvním z nich je sociologie geneze státu, jak k ní přistupuje Pierre Bourdieu. Druhý se týká sociologie (expertního) vědění a moci, k jejímuž rozvoji přispěl především Michael Foucault.

Zásady migračních politik

Politická věda přistupuje ke studiu mezinárodní migrace z perspektivy analýzy politik a jejich dopadů na mezinárodní migraci, které jsou určovány národními a lokálními institucemi a jejich právy a zájmy. (Brettell – Hollifield 2008: 4) Hollifield pojmenovává tři hlavní okruhy otázek spojených s politicko-vědní analýzou mezinárodní migrace. První oblast se týká problematiky kontroly státních hranic a jejich vlivu na regulaci mezinárodní migrace. Druhá oblast směřuje pozornost na mezinárodní společenství a vliv migrace na formování mezinárodních vztahů. Třetí oblast se zabývá problematikou integrace cizinců a vlivu přítomnosti cizinců na politické jednání, získávání jednotlivých práv apod. (Hollifield 2008) Ve zkratce Hollifield pojmenovává tyto oblasti termíny: kontrola, bezpečnost a integrace.

Kontrola

Zájem státu o vyšší kontrolu a regulaci příchozích cizinců do země je snadno pochopitelný u zemí, u nichž intenzita imigrace převyšuje emigraci. Jedná se hlavně o ekonomicky a politicky vyspělé země Severu. Podle Hollifielda lze vyzorovat vztah mezi vyspělostí demokracie a intenzitou imigrace. Tento, na první pohled banální fakt, ovšem v sobě skrývá jeden důležitý paradox. Sice, že liberálně demokratické země, jejichž ideologie je postavena na svobodě jednotlivce a jeho právech, v důsledku zvyšující se intenzity imigrace, zaměřily svoji pozornost na kontrolu a regulaci imigrace: Almost by definition, the more liberal and democratic a society is, the greater the likelihood that migration control will be the issue; and that there will be some level of “unwanted migration”. (Hollifield 2008: 190)

Hlavní typologie imigračních politik se liší podle toho, jestli se jejich autoři zaměřují více na deklarované cíle imigračních politik, nebo na jejich reálné dopady (Hollifield 2008: 191). Vztah mezi deklarovanými cíli a reálnými dopady lze zjednodušeně vyjádřit jako vztah mezi charakterem imigračních politik (restriktivní nebo liberální přístup k přijímání cizinců) a vlivem jejich účinku na počet příchozích a celkovou intenzitu imigrace. Dalo by se očekávat, že pokud jsou podmínky na vstup do země a získání povolení na pobyt pro cizince těžko dosažitelné (jako důsledek restriktivní imigrační politiky), bude intenzita migrace slabá a naopak. Ovšem tato imigrační rovnice je zpochybňována těmi autory, kteří upozorňují na neschopnost národních států kontrolovat migraci. Cornelius používá termín *hypotéza mezery* (gap hypothesis) jako vyjádření nesouladu mezi deklarovanými cíli a reálnými dopady. Portes tento

nesoulad vysvětluje charakterem migračních pohybů, jelikož v okamžiku vzniku určitého typu mezinárodní migrace se její pohyb stává soběstačný (self-sustaining), jelikož se vytvoří různé typy formálních i neformálních sociálních vazeb a mezinárodních sítí, které udržují migrační proces i v čase omezení oficiálních možností imigrace. Docházíme tak ke zjištění, že: „mezinárodní migrace je proces vytvářející sociální sítě, ale zároveň je na nich závislý.“ (Portes – Rumbaut 1996: 277) Mnoho přistěhovalců se stává zdrojem informací a vědění (kulturní kapitál), ale často i zdrojem příjmu (ekonomický kapitál) pro svou rodinu nebo známé v místě původu, což zvyšuje šanci pro další migraci s využitím jejich sociálního kapitálu. Takto se institucionalizuje migrační síť, kde potencionální přistěhovalci jsou jednak závislí na sociálním kapitálu přistěhovalců, jednak reprodukují sociální sítě a vytvářejí a posilují jejich sociální kapitál.

Gary Freeman zastává názor, že hlavním hybatelem směru imigračních politik jsou zájmy jednotlivých sociálních aktérů. (Freeman 1995) Freeman tedy patří k autorům, kteří svou pozornost soustřeďují na deklarované cíle a charakter migrační politiky. Ty jsou formovány zájmovými skupinami. Freeman přišel s teoretickým modelem, který je postaven na hypotéze, že čím je zájmová skupina silnější, tím více ovlivňuje charakter imigrační politiky. Do kontrastu klade zájmy dvou sociálních aktérů – veřejnosti a profesních skupin z řad zaměstnavatelů a manažerů. Podle této hypotézy imigrace přináší výhody profesionálním skupinám, které těží z levné pracovní síly a z růstu obchodu jako důsledku populačního růstu. Naopak imigrace přináší nevýhody pro veřejnost, především z řad hůře situovaných socio-ekonomických skupin, jelikož zvyšuje konkurenci na trhu práce a celkově zvyšuje náklady sociálního státu na sociální péči a jiné veřejné služby. Podstatný rozdíl mezi těmito skupinami spočívá v tom, že zatímco pro profesní skupiny jsou jejich zájmy snadno identifikovatelné a výhody plynoucí z imigrace jsou koncentrovány v organizovaných aktivitách těchto skupin, síla veřejnosti artikulovat vlastní zájmy je výrazně slabší, jelikož nevýhody imigrace jsou pro ně roztržštěné a také jejich schopnost organizovat se je o poznání nižší. Na základě tohoto teoretického východiska Freeman dokazuje, proč v liberálně demokratických státech převažuje spíše liberální imigrační politika. Imigrační politika je totiž vyjednávána na základě klientského přístupu, kde síla sociálního partnera rozhoduje o její podobě. A protože ta je větší u profesních skupin, které nejvíce profitují z liberálního přístupu k imigraci, ve výsledku je charakter imigrační politiky spíše otevřený.

Podle Freemana lze tento model uplatnit v obecné rovině ve všech liberálně demokratických státech a slouží tudíž jako referenční rámec, v němž můžeme analyzovat konkrétní imigrační opatření. Empiricky, Freeman rozlišuje tři mody imigračních politik, které se liší podle typu a délky trvání zkušenosti

státu s imigrací. Neoliberalnější přístup k imigrační politice zastávají anglofonní přistěhovalecké země jako Spojené státy, Kanada nebo Austrálie. Pouze tyto státy jsou ochotné pokračovat s programy, které přijímají velké množství cizinců natrvalo. Naopak státy západní Evropy postavily svou imigrační politiku na dočasné migraci, která byla vázána na pracovní smlouvy. Třetím typem politik disponují státy jižní Evropy, které mají nejčerstvější zkušenost s imigrací. Převažujícím rysem této politiky je legalizace a regularizace pobytu, jelikož velká část imigrantů přichází do těchto zemí neoficiálně a bez povolení.

Hollifield nabízí odlišný přístup ke conceptualizaci imigračních politik. Jeho pozornost je soustředěna na vysvětlení reálných dopadů těchto politik. Základním analytickým rámcem je v tomto případě „liberální stát“, nikoliv zájmové skupiny. Liberální stát vznikl v důsledku ustanovení a rozvoje práv imigrantů, a to především v souvislosti s jejich usazením se v zemích západní Evropy. V souvislosti se zvyšující se intenzitou mezinárodní migrace musí státy čelit situaci, kterou vystihuje Hollifieldův termín „liberální paradox“. Liberální paradox definuje jako stav, kdy stát na jedné straně je nucen se ekonomicky více otevírat, na straně druhé, se politicky uzavírá. Tento liberální paradox vyplývá z odlišné povahy politické a ekonomické filosofie moderních států. Ekonomicky se národní státy řídí ideologií volného (mezinárodního) obchodu. Vývoz a dovoz zboží představuje výraznou část národního hospodářství a jejich vysoká úroveň je znakem ekonomického růstu a politické stability. Politicky se národní státy ustavily jako členské a územní organizace, které se na poli mezinárodního společenství vymezují vůči jiným státům svojí národní svrchovaností a suverenitou, která je postavena na obraně svého území a svých občanů, čímž stát zastává svou bezpečnostní a vojenskou funkci. Stabilita mezinárodního společenství je, podle některých teoretiků mezinárodních vztahů, ohrožena právě vysokou intenzitou mezinárodní migrace, která zpochybňuje národní princip členství ve státě. Globalizační teorie ovšem zdůrazňují, že intenzita mezinárodní migrace je silně závislá na globální ekonomice, která produkuje jak poptávku tak nabídku po zahraniční pracovní síle a která v důsledku oslabuje moc národních států regulovat migraci a mezinárodní obchod.

Příkladem působení liberálního paradoxu je, podle Hollifielda, neúspěch zemí západní Evropy zastavit program „hostujících dělníků“ a přimět je k návratu do země původu po vypuknutí ekonomické krize v 70. letech 20. století. Původní představa, podle níž měli „hostující dělníci“ posloužit jako nástroj regulace domácích pracovních trhů, tedy že budou najímáni pouze na určitou dobu, kdy je národní ekonomika „potřebuje“, selhala.

Příčinou i důsledkem tohoto přístupu bylo, že identita imigranta byla redukována čistě na jeho pracovní úlohu. (Sayad 2004) Avšak po zkušenosti evropských států s programy hostujících dělníků a jejich procitnutí z iluze, že

imigraci lze řídit a v případě potřeby otevřít a zavřít jako vodovodní kohoutek, se migrační politiky začaly orientovat na integraci cizinců.

Integrace

Ve chvíli, kdy se ukázalo, že státy nemají nástroje k zastavení migrace, přesunula se pozornost na sociální postavení imigrantů a jejich práva. Přesun pozornosti na integraci a práva cizinců Hollifield spojuje s nárůstem nových sociálních a politických hnutí, která se vymezovala vůči imigraci a etnické diverzitě. Přestože tlak na restriktivní opatření migračních politik od 80. let trvale narůstal, řada zákonů, které porušovaly lidská práva migrantů, byla nejvyššími soudy buď zrušena, nebo modifikována do přijatelnější podoby. Výsledkem tohoto vývoje je podle Hollifielda transformace národních států do podoby „migračních států“. Tímto vývojem si prošly především státy západní Evropy, které přijaly ideu liberálního státu, který již neodvozuje svoji suverenitu od kolektivních práv příslušníků národa, ale individuálních práv všech, kteří v zemi pobývají.

Největším zastáncem teorie liberálního státu v kontextu imigračních politik je bezesporu Christian Joppke. Tento německý autor se snaží odpovědět na otázku, jak se v podmínkách liberálního státu mohou uplatňovat stávající politiky, které se vždy vztahují na konkrétně ohraničenou společnost a tak nevyhnutelně nesou znaky partikularismu a diskriminace. Mohou být tyto imigrační a občanské politiky nově formulovány tak, aby byly univerzalistické a nediskriminační? (Joppke 2005: 44) Joppke se domnívá, že mohou. Politiky státu už totiž nejsou formulovány izolovaně a nemají platnost pouze pro specifickou národní nebo etnickou skupinu. Od konce druhé světové války a vzniku OSN, které schválilo zásadní dokumenty, kterými se řídí národní státy, jako např. Základní listina lidských práv, se postupně zvýšila ochrana cizinců, právě s ohledem na univerzalistické principy lidských práv, které jsou nadřazené kolektivním právům národnostním, které se povětšinou váží na státní občanství. Joppke nesouhlasí s přístupem, který stále hledí na moderní stát z perspektivy podmíněnosti univerzálních principů demokracie partikulárními principy národnosti. (Wimmer 2002) Jeho hlavní argument ve prospěch liberálního státu je založen na odlišném způsobu vyčleňování, než tomu bylo v klasickém pojetí národního státu. Příslušníci národnostních a etnických menšin často neměli v národním státu rovné postavení s příslušníky národa. Jejich nárok na práva jim byl přitom odepírán z důvodu etnického nebo národnostního. Jejich forma vyloučení tudíž měla skupinový a askriptivní charakter. Avšak s rozvojem lidských práv byly z národních legislativ demokratických států odstraněny všechny předpisy, které by diskriminovaly jedince na základě jeho etnické nebo národnostní příslušnosti. Způsob vyčleňování v liberálním státě již není kolektivní, ale individuální. Podle

Joppkeho, imigrační a občanské politiky nejsou v liberálním státě diskriminační, jelikož neupírají právo na usazení se v hostitelské zemi na základě kolektivní a askriptivní příslušnosti. „(C)izinec je vyčleněn nikoliv proto, že je členem konkrétní skupiny, ale protože není občanem státu.“ (Joppke 2005: 49) Cizinec je totiž politicko-právní kategorií, nikoliv kategorií etnickou. Z toho vyplývá, že chce-li stát pomocí imigrační politiky snížit počet přistěhovalců, musí omezit imigraci jako takovou a nemůže omezit imigraci pro konkrétní etnické skupiny.

Hollifield a Joppke ve svých politických teoriích migrace zdůrazňují nárůst lidských práv v liberálně-demokratických státech. Toto jejich přesvědčení na první pohled kontrastuje s vývojem v devadesátých letech, kdy politické elity i veřejnost volaly po větší regulaci migrace. Ovšem podle jejich argumentace tyto politické tlaky byly částečně paralyzovány právními institucemi, které se přiklánějí spíše k lidsko-právní perspektivě v oblasti migrace a vycházejí z principu nediskriminace. Na druhou stranu tito autoři přehlížejí vytváření různých „typů“ cizinců, jimiž například EU odlišuje stupeň „odlišnosti“ cizinců vůči státu. Na tento aspekt vyčleňování cizinců upozorňují autoři, kteří pracují s koncepcí „sekuritizace“ migrace. Jedním z hlavních kritérií vytváření „typologií“ jinakosti je otázka bezpečnosti, která, jak si ukážeme, úzce souvisí s otázkou kulturní a ekonomické blízkosti.

Bezpečnost

Bezpečnostní otázky přinesli do studia migrace teoretici mezinárodních vztahů. Podle Hollifielda můžeme pozorovat zvýšený zájem o otázky vztahu bezpečnosti a migrace v období po skončení studené války a otevření hranic na konci 80. let a následně v souvislosti s teroristickými útoky z 11. září 2001. Předním vědcem v této oblasti byl Myron Weiner (1995), jehož přístup Hollifield nazývá politickým realismem. Ten se vyznačuje tím, že chápe národní stát jako jednatelství aktéra, reagujícího na světové události a vývoj mezinárodních vztahů, a jehož hlavním motivem je ochránit svoje národní společenství. V otázkách migrace se politický realismus vyznačuje těmito dvěma východisky: 1. Migrační politika je spojená s bezpečnostní politikou státu a odvíjí se od národních zájmů; 2. Migrační politika souvisí s mezinárodními vztahy a silou pozice státu v mezinárodním společenství. (Hollifield 2008: 201) Samotný název knihy Myrona Weinerja *The Global Migration Crisis* vyvolává představu hrozby a nebezpečí. (Ibrahim 2005: 167) Obě východiska pracují s argumentací, že migrace představuje vícero typů rizik: ekonomické, kulturní, demografické. Ekonomické riziko z toho důvodu, že vysoký příliv cizinců restrukturalizuje hierarchické uspořádání domácích společenství. Ekonomičtí migranti obsazují na domácím trhu práce především nejvyšší a nejnižší pozice, čímž zvětšují sociální rozdíly a snižují váhu střední třídy. Kulturní riziko

představují migranti z jiných „civilizačních“ okruhů, především z islámského světa se svými odlišnými hodnotami, čímž narušují politickou stabilitu liberálních demokracií. Jako příklad pro zastánce teorie hrozby slouží nejen teroristické útoky, ale také odlišný přístup k svobodě slova, jak naznačují události spojené s vraždou holandského režiséra Theo van Gogha nebo případ karikatur proroka Mohameda. Argument demografického rizika je zase postavený na myšlence, že každá společnost má určitou kvantitativní hranici, kolik cizinců je schopna přijmout. Tento názor je ostatně velmi populární i z toho důvodu, že má historickou tradici v práci anglického ekonomy Thomasa Roberta Malthuse a v jeho teorii omezeného populačního růstu.

Politicko-realistický přístup k mezinárodní migraci byl podroben ostré kritice ze strany těch sociálních vědců, kteří upozorňují, že tzv. „sekuritizace“ migrace³, tedy vnímání migrace jako bezpečnostní otázky, je zapříčiněna obavou politických elit z oslabení moci a legitimacy národního státu a že politicko-vědní diskurs k migraci reprodukuje názory a přístupy politických elit k migračním otázkám. Didier Bigo píše, že diskurs migrace jako bezpečnostního problému není pouze záležitostí politické agendy krajní pravice, nýbrž je zakořeněn v konceptu národního státu jako tělesa, v němž jsou ukryti všichni členové národa. Bez ohledu na politickou příslušnost, politické elity se z logiky věci obávají „ztráty symbolické kontroly nad územními hranicemi“. (Bigo 2002: 65)

Bigo si klade otázku, jak to, že diskurs bezpečnostní hrozby dominuje nad ostatními názory o migraci, které zastávají akademické, neziskové a jiné lidsko-právní instituce, které odmítají vnímat migrace především v kontextu kriminality, nezaměstnanosti, pašování narkotik nebo terorismu. Podle názorů mnohých kritiků diskursu bezpečnostní hrozby, především z řad lidsko-právních institucí, jsou příčiny dominance tohoto diskursu psychologicko-emocionální povahy, tedy pramení z rasových předsudků a nenávisti k jinakosti. Přesto vliv tohoto kritického názoru na formování veřejného mínění nebo politických názorů je poměrně malý, i když tento názor má racionálnější základ a je opřen o řadu analýz, které zpochybňují vztah mezi migrací a deviantním chováním. (2002: 66) Bigo se ptá, jak to, že vědecké argumenty mají tak malý vliv na politickou agendu v této oblasti? Podle jeho názoru nemůže být tento diskurs zpochybněn přímo, tedy s odkazem na pozitivní

---

³ Sekuritizace (securitization) je termín pocházející z teorie mezinárodních vztahů, který je spojen s tzv. Kodaňskou školou mezinárodních vztahů a s jejím předním autorem Barrym Buzanem. Ten společně s dalšími dvěma autory Ole Wæverem, a Jaapem de Wildeem napsal knihu Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap de Wilde. 1998. *Security: a new framework for analysis*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner Pub. (1998), která se stala hlavním interpretačním zdrojem nového přístupu ke konceptu bezpečnosti a teorie bezpečnostních studií v národním i mezinárodním politickém rámci. Hlavní změnou je odklon od úzkého pojetí bezpečnosti v mezinárodních vztazích, které v době studené války bylo omezeno na vojenské aspekty bezpečnosti, a bylo tedy spojeno s ohrožením a obranou národního státu před vojenským útokem. Sekuritizace v novém pojetí znamená rozšíření bezpečnostních otázek na jiné oblasti sociálního života a zahrnuje oblast ekonomickou, společenskou, environmentální a politickou.

přínos migrantů a negativní vliv diskursu bezpečnostní hrozby, tak jak to činí mnohé kriticky orientované vědecké nebo lidsko-právní instituce. Jedinou možností, jak se bránit politickému vlivu tohoto diskursu je poukázat na: „podmínky, pomocí nichž se diskurs stává nezpochybnitelnou pravdou a který vytváří obraz přistěhovalce jako outsidera uvnitř státu.“

Koncepce sekuritizace migrace je silně ovlivněna teoriemi sociálního konstruktivismu a jazykovým obratem v sociálních vědách. Nebezpečí je proto nutné chápat jako „politicky a sociálně konstruovaný fenomén“. (Huysmans 2006: 2) Hrozba je sociální, konstruovaná způsoby, jakými se o ní hovoří. Proto je základní analytickou jednotkou pro tyto autory promluva – „speech act“. (Buzan a kol. 1998) Ovšem bezpečnostní otázky nejsou pouhým politickým tématem. Jazyk má tu schopnost, nejen věci popisovat, ale akcentem na určité významy také mobilizovat sociální aktéry k jednání. (Huysmans 2006: 7) Podle Huysmanse prosazování diskursu hrozby je prvním a nezbytným krokem v procesu sekuritizace migrace, není však krokem jediným. Dalším krokem, který vyplývá z mobilizace konkrétních politických významů migrace, je vytvoření technologické a technokratické základny jako organizační složky a techniky vládnutí (technique of government) státu. „Bezpečnost je technikou ovládnutí nebezpečí“, píše Huysmans (2006: 9), aby tak ukázal, že otázka bezpečnosti státu se stala záležitostí využívání technologií a expertního vědění k řízení a ovládnutí politiky nejistoty (politics of insecurity). Také Huysmans vychází z Foucaulta a jeho konceptu *governmentality* jako druhu techniky vládnutí a formy technokratické správy a mocenského nástroje, které k ovládnutí lidí využívají technologický pokrok a expertní vědění.

Bigo v této souvislosti používá termín *governmentalita znepokojení* (governmentality of unease).

The securitization of migration is, thus, a transversal political technology, used as a mode of governmentality by diverse institutions to play with the unease, or to encourage it if it does not yet exist, so as to affirm their role as providers of protection and security and to mask some of their failures. (Bigo 2002: 65)

Governmentalita znepokojení je tedy způsob, jakým se ve společnosti navozuje pocit nebezpečí nebo hrozby, kterým musí stát čelit. Stát definuje, co je hrozba a co je pouze nešťastná náhoda. Dopravní nehoda a teroristický útok představují dva typy nebezpečí, ovšem zatímco dopravní nehoda je považována za nešťastnou událost, teroristický útok je považován za hrozbu. Bez ohledu na to, že dopravní nehoda představuje pro jednotlivce daleko větší nebezpečí, jelikož je reálnější a statisticky pravděpodobnější, definuje stát teroristický útok jako větší hrozbu, protože je útokem na celou společnost a společenské uspořádání. Tedy hrozbou pro stát je taková událost, která ohrožuje politickou

stabilitu systému zvnějšku. Jiný typ nebezpečí ohrožuje více stát a jiný typ zase ohrožuje více jejich občany. Governmentalita znepokojení je tedy používání technik k přesvědčení občanů, že státní ohrožení je současně i ohrožení jejich občanů. Tyto techniky jsou vytvářeny a využívány především bezpečnostními experty a jejich agendou a obory, které zahrnují využívání administrativních praktik k identifikaci osob, posuzování rizik, kategorizaci migrantů a podobné praktiky, které jsou součástí „menežmentu strachu“. (Bigo 2002: 65-66) Bigova logika argumentace vychází z teze, že sekuritizace migrace není příčinou, ale důsledkem rozvoje technologických systémů a nástrojů kontroly. To znamená, že informační systémy na identifikaci osob a podobné technologie jsou, spíše než produktem reagujícím na zvýšené nebezpečí, nástrojem, produkujícím strach a zvýšené nebezpečí. (Tamtéž: 73)

Dalším autorem, jenž vychází z premisy „sekuritizace“ migrace, je Maggie Ibrahim. Tato britská antropoložka publikovala v časopise *International Migration* studii o migračním diskursu jako bezpečnostní hrozbě založené na analýze případové studie o čínských nelegálních přistěhovalcích v Kanadě. (Ibrahim 2005) Kritika migračního diskursu jako bezpečnostní hrozby je inspirována Foucaultovou koncepcí *governmentality*, kterou Foucault rozpracoval v posledním období své vědecké kariéry. Bigo se proto často odvolává na Foucaultovy přednášky na Collège de France z přelomu 70. a 80. let. Středobodem tohoto přístupu a základní analytickou jednotkou je zde migrační politika jako specifická forma produkce vědění. Vědění je podle Foucaulta zprostředkováváno diskursivními praktikami, které pomáhají vytvářet a utvrzovat mocenské vztahy mezi jednotlivými sociálními subjekty. Dominantní diskurs produkuje vědění, které je považováno za pravdivé a které pomáhá udržovat mocenské vztahy tím, že si toto vědění přisvojují také ti, kteří jím jsou ovládáni. Foucaultovská tradice vnímá stát jinou optikou než političtí vědci, kteří oslavují rostoucí moc svobody jednotlivce, která již není vázána žádnými sociálními, etnickými ani jinými kategoriemi. Liberální demokracie stejně jako ostatní formy vlády fungují na jednotném principu regulace individuálního jednání. Pouze s tím rozdílem, že suverenita svobodného jedince je v liberálních demokraciích považována za ústřední ideologický rámeček, kterým se tvorba politik a uplatňování moci a vědění řídí.

Zastánci konceptu sekuritizace migrace argumentují, že nikoliv lidské práva, ale lidská bezpečnost (*human security*) se stala ústředním tématem v migračním diskursu. (Ibrahim 2005: 168) Iniciátorem tohoto diskursu byla podle Ibrahim mimo jiné také OSN, která z pozice největší supranárodní organizace dohlížející na stabilitu mezinárodního společenství určuje přístup k mezinárodní bezpečnosti. Ta souvisí především s vývojem v rozvojových zemích a spoluzodpovědnosti vyspělých zemí za jejich rozvoj. Podle OSN největší hrozbou pro lidskou bezpečnost na celém světě jsou negativní sociální

jevy, jež se vyskytují v rozvojových zemích a jež limitují jejich rozvoj. Mezi nejvýznamnější z nich patří nekontrolovaný populační růst, ničení životního prostředí, intenzivní mezinárodní migrace, výroba a distribuce narkotik a mezinárodní terorismus. (UNDP 2002; dle Ibrahim 2005: 168-169) Tyto sociální jevy jsou spojeny s novým typem nebezpečí, které nespočívá ve vojenských aktivitách států, nýbrž v „měkčích“ typech rizik, které ohrožují jednotlivce na celém světě. Jak se píše v *Rozvojových zprávách OSN (UN HDR 1994)*, vyspělé státy by měly ve vlastním zájmu cítit větší spoluzodpovědnost za prohlubující se chudobu zemí třetího světa, jelikož v jejím důsledku stoupají migrační tlaky, které jsou ještě umocněny restriktivními migračními politikami těchto států.

Nový přístup k bezpečnosti přesouvá pozornost ze státu na člověka. Tato individualizace rizik se týká obou stran. Obyvatelé třetích zemí jsou v ohrožení tím, že musí čelit důsledkům chudoby, které se projevují ve výše zmíněných negativních sociálních a environmentálních jevech. Obyvatelé vyspělých zemí naopak musí čelit migračním tlakům obyvatel třetího světa, kteří takto vyvážejí svoje problémy a narušují jejich představy ekonomického blahobytu a kulturní jednoty. Globální přístup OSN k individualizaci rizik vytváří představu, že občané se ocitají v ohrožení rozpadu integrity národních států pod vlivem „přilivů“ migrantů. Tato představa je vtělena do termínu „migrační tlaky“. Výsledkem takového přístupu, který se na první pohled zdá být velmi liberální a humanisticky orientovaný, je ovšem přijetí tvrzení, že přistěhovalectví z chudého jihu do bohatého severu způsobuje politickou i ekonomickou nestabilitu. (Ibrahim 2005: 169) Migrace a globální pracovní trh taktéž stírá symbolické i ekonomické hranice mezi Severem a Jihem. V globálních městech Severu vznikají chudinské přistěhovalecké čtvrti, zatímco v rozvojových státech investují a přinášejí kapitál podnikatelé Severu. (Hardt – Negri 2000; dle Ibrahim 2005: 172)

Sekuritizace migrace v evropské migrační politice

Od roku 1999 je evropská imigrační politika rámcována pětiletými programy definujícími její hlavní témata a cíle. První program z Tampere stanovil čtyři hlavní východiska migrační politiky. Všechna čtyři jsou přímo či nepřímo zaměřena na imigranty a azylanty z třetích zemí. Mezi priority patří partnerství se zeměmi původu migrantů, vytvoření společného azylového systému, spravedlivé zacházení s občany třetích zemí a účinnější řízení migrace prostřednictvím vízové politiky, ochrany vnějších hranic před nelegálními migranty nebo návratové politiky⁴. Během tohoto prvního pětiletého plánu došlo k teroristickým útokům v USA, což podle mnohých autorů vedlo ke

---

⁴ http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#a

změně postoje EU k imigraci s větším důrazem na vnitřní bezpečnost a boj proti terorismu. Tento výklad je však značně zjednodušující a odpovídá realisticko-funkcionalistickému pojetí politických věd. V tomto pojetí je teroristický čin událostí ohrožující fungování a stabilitu politického systému a státu jako takového a reakcí státu nebo mezinárodního společenství je následně úprava jednotlivých politik, konkrétně zpřísnění kontrolních mechanismů státu, mezi něž patří i kontrola vnějších hranic a sledování osob, za účelem ochrany občanů před vnějšími nepřáteli a potencionálními teroristy.

K sekuritizaci migrace ovšem nedošlo až po 11. září 2001. Problematizace migrace jako bezpečnostního rizika zde existovala již dříve a v kontextu evropské integrace se objevovala již od počátku úvah vzniku společného prostoru a zrušení vnitřních hranic. Tím, že přijetím Amsterdamské smlouvy došlo k začlenění Schengenských dohod do evropského právního rámce, začala se vytvářet společná evropská migrační politika, jejíž priority jsou určovány vytvořením svobodného vnitřního trhu bez hranic na straně jedné a posilováním vnější hranice EU a její kontroly na straně druhé. Jak již bylo vzpomenuáno, přijetí druhého programu evropské migrační politiky v Haagu v roce 2004 se setkalo s kritikou za svůj důraz na bezpečnost v kontextu politického vývoje po 11. září a přijímání „protiteroristických zákonů“. Ačkoliv první část dokumentu je nazvána posilování svobody, kromě úvodního článku, který se týká občanství Unie, ostatní články kapitoly obsahují vesměs negativní vymezení svobody pohybu s poukazem na její omezení. Některé články jsou rovněž dokladem toho, jakým způsobem dochází k typologizaci a kategorizaci cizinců podle jejich „hodnoty“ a „přitažlivosti“. Například kapitola 1.4 je nazvána *Legální migrace a boj proti nelegálnímu zaměstnávání* začíná slovy: „(l)egální migrace bude hrát důležitou roli v podporování znalostní ekonomiky v Evropě...“ V kontrastu k této první větě, poslední věta se zmiňuje o důsledcích nelegální migrace: „(j)elikož šedá ekonomika a nelegální práce mohou působit jako přitahující faktor pro nelegální imigraci a mohou vést k vykořisťování, Evropská rada apeluje na členské státy, aby dosáhly cíle snížit vliv šedé ekonomiky, jak je uvedeno v evropské zaměstnanecké strategii.“ (The Hague 2004: 10) Tím, že se legální migrace dává do souvislosti se znalostní ekonomikou, se vytváří představa, že legálními migranty jsou především vysoce kvalifikovaní odborníci. Naopak nelegální migrace je spojována s nekvalifikovanou pracovní silou, přestože si evropští politici dávají pozor, aby za viníky nebyli považováni samotní migranti, ale zaměstnavatelé. Kategorizace imigrantů na vysoce kvalifikované a nekvalifikované se promítá také do kapitoly 1.7 *Řízení migračních toků*. Tato kapitola je postavena na strategii boje proti nelegální (rozuměj nekvalifikované) migraci a obsahuje řadu nástrojů, mezi něž patří: 1. Kontroly na hranicích, 2. Biometrické a informační systémy a 3. Vízová politika.

Huysmans naopak stejně jako Bigo odmítají spojovat vývoj evropské migrační politiky směřující k důrazu na bezpečnost s konkrétními událostmi, které by mohly mít vliv na formování migrační politiky. Huysmans interpretuje teroristický čin spíše jako prostředek, který politické elity využívají k legitimizaci vlastní moci pomocí dominantního diskursu chápajícího stát jako nástroj ochrany vlastních občanů před vnějšími, případně i vnitřními hrozbami, jež ohrožují stát a tím pádem i jejich občany. Porušení bezpečnosti proto vede stát ještě k zpřísnění bezpečnostních opatření. Imigrační politika EU po 11. září proto podle Huysmanse nevedla ke změně její orientace, ale naopak k posílení základního referenčního rámce spojujícího oblast migrace a azylu s vnitřní bezpečností. (Huysmans 2006: 68)

Politicko-vědní přístup k migračním politikám nedostatečně reflektuje roli státu v tomto procesu tvorby politik. Konstatování, že boj s ilegální migrací se stal prioritou EU po 11. září, je založeno na reprodukci politických „faktů“. Avšak nevysvětluje již, jakým způsobem jsou tato „fakta“ používána, tedy, že jejich užití do velké míry vytváří a podporuje určitý způsob interpretace sociálních událostí. V případě 11. září se podařilo „vytvořit fakt“, že terorismus úzce souvisí s imigrací. Na rozdíl od separatistického typu terorismu, v němž teroristé jsou příslušníci národnostní menšiny usilující o osamostatnění části národního státu, globální terorismus představuje ohrožení západního světa třetím světem. Thomas Faist v této souvislosti hovoří o „rozšíření bitevního pole“⁵ jako symbolického vyjádření „šíření masového strachu“. (Faist 2002: 7) Jak poznamenává, „apokalypsa“ 11. září se blíží představám masově kulturních produkcí o apokalypse ve smyslu globální katastrofy, jejímž hybatelem je vnější nepřítel překračující kulturní a symbolické hranice našeho světa: It was a unique instance of violence, different from acts grounded in organizations with clear political goals such as ethno-nationalist movements which are usually labeled terrorist by the governments of countries affected – for example, the Basque ETA or the IRA. In hindsight, it is worth noting that mass-cultural fantasies about global catastrophes and lesser fears have been around for several decades. Even academic publications, such as Jessica Stern's *The Ultimate Terrorists* (1999), start with the scenario of an atomic bomb devastating Manhattan. Quite often, dire scenarios have been connected to international migration, alluding to the proverbial “other” and “stranger” as a source of threats to “our” jobs, housing and borders, but also more far-reaching ontological threats to the borders of sovereign states, bodily security, moral values, collective identities and cultural homogeneity. (Faist 2002: 7)

Faist argumentuje, že po 11. září se především posílila představa, že globální terorismus úzce souvisí s migrací a tudíž že protiteroristická a bezpeč-

---

⁵ Faist si vypůjčil tento termín od francouzského spisovatele Micheala Houellebecqa, jehož román *Extension du domaine de la lutte* vydalo v roce 2004 také nakladatelství Mladá fronta v českém překladu pod stejným názvem *Rozšíření bojového pole*.

nostní opatření vyžadují zvýšenou kontrolu nad cizinci a občany s migračním původem. 11. září tudíž vedlo k posílení vazby mezi bezpečností a migrací. Ovšem vývoj migračních politik po roce 2001 nelze chápat pouze jako politickou reakci na vzniklý problém. Tento přístup podle Huysmanse nevnímá širší kontext toho, jakým způsobem fungují „institucionalizované politické rámce, expertní vědění a politické diskursy“ a jaký je jejich vliv na tvorbu politik. (Huysmans 2006: 69) Bezpečnostní opatření nejsou primárním cílem migračních politik, které reagují na nové sociální, politické nebo bezpečnostní problémy. Bezpečnostní opatření jsou spíše prostředkem legitimizace fungování politické moci v národních státech, na nichž stojí také politika EU. Skutečným cílem je udržet legitimitu národních států a EU s důrazem na stabilitu politického systému. Součástí stability je bezesporu také určitá míra sociální a kulturní homogenity členství a ekonomické udržitelnosti státu. Těchto cílů je možné dosáhnout jedině v případě, že stát si ponechá rozhodovací pravomoc nad tím, které kategorie lidí definuje jako přínosné a které nikoliv. Analyzovat politiku nejistoty proto znamená nikoliv zabývat se definicí hrozby, jak jej využívá politický diskurs k obhajobě svojí politiky, ale praktikami, jakými je expertní vědění využíváno k politickým účelům. (Huysmans 2006: 10)

Huymansova kritika v podstatě míří k tomu, že političtí vědci často zůstávají ve svých analýzách na rovině politických interpretací a nezaobírají se reflexivní analýzou těchto interpretací. Reflexivní analýza politických interpretací se blíží analýze toho, co Bourdieu nazývá myšlením státu. Součástí reflexe myšlení státu je tudíž analýza politických praktik legitimizující politickou moc. Za tímto účelem politické elity často využívají expertní vědění. V oblasti migrace se dlouhodobě v politickém diskursu objevují tři sociální témata, která si vyžadují „expertní analýzu“. Kromě vnitřní bezpečnosti jsou jimi témata kulturní identity a sociální politika. Migranti jsou z pohledu národního státu pro stát rizikem, jelikož představují bezpečnostní hrozbu (mezinárodní zločin, pašování drog, obchod s bílým masem), kulturní hrozbu (Islám) a sociální hrozbu (nezaměstnanost a kriminalita imigrantů zvyšuje výdaje státu). Bezpečnostní, političtí a ekonomičtí experti poskytují politické moci nástroje a vysvětlení, jak se s těmito druhy hrozeb vypořádat. (Huysmans 2006: 69-84)

Didier Bigo (2010) upozornil na to, že svoboda je v evropských politikách a dokumentech představována především jako svoboda pohybu. Redukce svobody na pohyb je podle něj důležitou součástí využívání svobody jako „technologie moci“. Svobodný pohyb je totiž vnímán nikoliv jako příležitost, nýbrž jako hrozba. S volným pohybem přicházejí rizika v podobě vnějších hrozeb ohrožujících bezpečnost. Svoboda se tak stala „nástrojem maximalizace bezpečnosti“. Nejviditelněji je tento způsob, jakým dokumenty EU nahlíží na svobodu, reprezentován v Schengenské úmluvě, která se stala symbolem pro

celý evropský integrační proces. Zrušení vnitřních hranic mezi členskými státy EU a s ním spojené zavedení občanství EU pro občany všech členských států, které umožňuje volně se pohybovat a stěhovat mezi zeměmi EU, vedlo k vytvoření volného pohybu osob, zboží a kapitálu. Právě tento důraz na volný pohyb jako vyjádření svobody evropského prostoru ukazuje na patřičnost Bigova argumentu o redukci svobody na pohyb. Na druhé straně Huysmans, jehož myšlenky navazují na Bigovy teze, píše, že: „(j)edním ze zajímavých aspektů Schengenského procesu bylo, že jeho účastníci intenzivněji zaměřili svoji pozornost na kontrolu spíše než na usnadnění volného pohybu a také na to, aby spojili problematiku hraniční kontroly, migrace a terorismu atd. pod bezpečnostní deštník.“ (Huysmans 2006: 85) Obrazně řečeno svoboda a bezpečnost se staly dvěma stranami mince s názvem *Evropský integrační proces*.

Argumentace, že svobodu nelze vnímat pouze jako hodnotu, jak ji zdůrazňuje politický diskurs, nýbrž také jako „technologii moci“ (Bigo 2010) nebo „techniky vládnutí“ (Huysmans 2006) vychází z Foucaultových myšlenek o moderním umění vládnutí. Foucaulta především zajímalo, jaký je charakter politického rozumu a jakými způsoby je uplatňován v politickém a sociálním životě. (Hindess 2005: 391) Paradoxně, politický diskurs o migraci je právě postaven na obraně svobody jako nejvyšší hodnoty, kterou je třeba chránit. V zájmu ochrany svobody je proto třeba zabránit vstupu těm, kteří by svobodu mohli narušit. Teroristický čin je nejzřetelnějším příkladem takového narušení svobody. Bezpečnostní opatření jsou tedy činěna v zájmu ochrany svobody (pohybu). To je základní logika rodící se evropské migrační politiky a integračního procesu.

Svoboda a bezpečnost jsou v běžném pojmání chápány jako opozita. Ohrožení bezpečnosti je spojeno se svobodným pohybem těch, kteří nemají právo se volně pohybovat. Ve skutečnosti je svoboda pohybu posilována s tím, jak jsou posilována bezpečnostní opatření. Vytvoření Schengenského prostoru je nejviditelnějším příkladem toho, že fyzické hranice národních států přestaly hrát hlavní úlohu kontrolního mechanismu regulujícího svobodný pohyb. Hlavním kontrolním mechanismem se staly moderní technologie, které vykonávají dohled nad jednotlivci bez toho, aby byla ohrožena svoboda pohybu těch, kteří mají právo svobodného pohybu.

Základy kritiky politicko-vědního přístupu k migraci v sociologii

Migrační studia patří mezi oblasti výzkumu a vědeckých analýz, v nichž se hodnotové orientace sociálních vědců velmi silně odrážejí. V první řadě se to týká oblasti migračních politik, jejichž interpretacím se věnuje politická věda.

Hlavním problémem politicko-vědního přístupu ke zkoumání mezinárodní migrace je, že se do analýzy otázek kontroly, bezpečnosti a integrace promítá

metodologický nacionalismus jako perspektiva a hlavní interpretační rámec. V praxi to znamená, že jsou podrobeny analýze jednotlivá administrativní opatření a zákony jako součást národních politik a jejich vliv a dopad na cizince. Takový přístup ovšem vede k tomu, že sociální vědec užívá kategorie národního státu ke své analýze, které jsou pro něj samozřejmé a nezpochybnitelné. K ústředním kategoriím národního státu patří především dichotomizace státní příslušnosti na občany a cizince, na skupiny „MY“ a „ONI“.

Ovšem metodologický nacionalismus je pouze součástí důsledku vztahu mezi sociální vědou a národním státem, jak o něm píše Bourdieu ve svém výkladu geneze moderního státu. Jeho výklad obsahuje mimo jiné také kritiku sociální vědy jako nástroje reprodukce „myšlení státu“. Tato reprodukce se projevuje hlavně tím, že sociální vědci přebírají sociální problémy státu a vydávají je za problémy sociologické. (Bourdieu 1994: 2) Sociologie je na státu do velké míry závislá, jelikož pokud existuje státní poptávka po ní, zaručuje jí to rozvoj a ekonomickou nezávislost. Ovšem takto stát může diktovat, jaké problémy jsou relevantní a hodné sociologického zkoumání. Aby sociologie zůstala vědou, musí se podle Bourdieuho osvobodit od tlaků sociální poptávky, které jsou produkovány v politickém zápase mezi ekonomickými a politickými elitami na straně jedné a sociálními hnutími a sociálními kritiky na straně druhé.

Pro Bourdieuho jediná možnost, jak může sociologie odolat tlakům sociální poptávky, je pochopit způsoby a formy legitimizace státní moci. V této souvislosti klíčovou roli hraje jeho koncept symbolického kapitálu. Ten stát vlastní díky tomu, že určité specifické osobní a politické zájmy byly povýšeny nad zájmy obecné – státní. Tak vznikly definice a způsob fungování fyzických i symbolických institucí jako rodina nebo škola, jejichž „funkčnost“ se časem stala samozřejmá a nezpochybnitelná pro fungování společnosti (rozuměj státu). Stát takovým způsobem diktuje a produkuje struktury poznání a klasifikační formy a kategorie, bez nichž by výstavba společenských rolí a funkcí nebyla možná, a které zajišťují „bezproblémový“ chod společnosti / státu. Takové poznání chodu sociálního světa je proto výsledkem „vlivu státu na utváření myslí“ legitimizované prostřednictvím fungování byrokratického aparátu jako veřejné služby. Partikulární politické zájmy zastánců republikanismu při zrodu národního státu byly časem povýšeny na univerzální hodnoty, čímž stát získal monopol na symbolické násilí.

Bourdieuho kritika aplikace „myšlení státu“ sociálními vědci nám bude sloužit jako ústřední teoretické stanovisko vymezující se vůči politicko-vědnímu přístupu k migračním politikám. Zároveň se stala aspirací pro některé sociální vědce, kteří využili Bourdieuho ideje ve výzkumu migrace. Jedním z těchto autorů byl i Abdelmalek Sayad, alžírský sociolog a blízký kolega Pierra Bourdieuho, který ve své knize *The Suffering of the Immigrant* popisuje

a interpretuje na základě svého dlouholetého výzkumu alžírských přistěhovalců ve Francii, jakými strukturami poznání a formami klasifikace národní státy nahlíží na přistěhovalce jako na subjekty podmanění. Sayad inspirován Bourdieuem konstatuje, že přistěhovalec je politická kategorie, je kategorií státu a specifickou „formou klasifikace státu“. (Sayad 2004: 278) Fenomén přistěhovalectví je velmi úzce spojen s politikou a vědecký pohled na něj je politickému do značné míry podřízen. Tato skutečnost je dána tím, že migrace je vždy diskutována v kontextu určitého místa nebo území, jež tuto debatu rámcují. V prvé řadě je to tudíž národní stát, který vytváří tento rámec. Dokonce podle Sayada v určitém momentu vlastně přistěhovalectví a národní stát tvoří jeden a tentýž kontext politického myšlení, což je způsobeno tím, že „přistěhovalectví představuje omezení toho, co představuje národní stát.“ (Sayad 2004: 279) Národní stát sestává z občanů státu a přistěhovalectví sestává z cizinců. Cizinec je největším omezením národního státu, jelikož symbolizuje vše, nad čím stát nemá moc. Tedy oním společným kontextem politického myšlení je hranice mezi tím, co je „uvnitř“, a tím, co je „vně“. Tato hranice je jednak fyzická a jednak symbolická.

Jako důkaz, že v oblasti migračních studií je věda podřízena politice, jak se domnívá Sayad, nám může posloužit zamyšlení nad rozdílem mezi imigrací a emigrací a jejich vlivem na formování sociálně-vědních konceptů a teorií migrace. Sayad si všiml, že migrační studia jsou výhradně zaměřená na fenomén imigrace a téměř vůbec nevěnují pozornost opačnému fenoménu, tedy emigraci. Hollifield se shoduje se Sayadem v názoru, že dominance zájmu o imigraci je způsobena překrýváním studia migrace a migračních politik, v níž podstatnou roli hrají zájmy státu, které se soustřeďují daleko více na kontrolu vstupu než na kontrolu výstupu. Jedním z příkladů, ke kterému se později vrátíme podrobněji, je sběr demografických údajů o mezinárodní migraci. Státní zájem totiž nepochybně ovlivňuje i odlišnou kvalitu národních statistik demografického vývoje, která je daleko vyšší a tím pádem také přesnější v údajích o přistěhovaných osobách, než v údajích o osobách vystěhovaných.

Jednou ze základních charakteristik národního státu je jeho suverenita, územně ohraničená státními hranicemi. Státní hranice představují nejen prostorové vymezení národního státu, nýbrž také symbolické vymezení moci státních orgánů, což vedlo Bourdieuho k modifikaci slavné teze Marxe Webera, že stát vlastní monopol na symbolické násilí. Bourdieu i Weber, kteří psali o genezi moderního státu, si všimají toho, že moderní stát vlastně přejímá a přivlastňuje si vlastnosti, které patřily lokálním pánům. Se vznikem národních států se moc depersonifikuje ve státním aparátu a byrokratické správě, ovšem charakter mocenského vztahu mezi pánem (státem) a jeho podřízenými (občany) se nemění. Takovým způsobem si národní stát přivlastnil i monopol na použití násilí. Tento monopol ztělesňuje instituce ministerstva vnitra neboli

vnitřních záležitostí. Jeho součástí jsou policejní složky, včetně cizinecké policie, jejíž pracovní náplní je kontrola státních hranic. Cizinecká policie ovšem neztělesňuje pouze monopol na použití násilí ve státě. John Torpey totiž v knize *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship, and the State* ukázal, že osobní průkazy jakou jsou pasy, představují důležitý nástroj pro posilování moci státu nad pohybem obyvatel. (Torpey 2000) Podle Torpeyho národní stát zřízením osobních průkazů vyvlastnil od jedinců a soukromých společností legitimní „prostředky k pohybu“ (*means of movement*). Jestliže dříve v minulosti bylo povoleno k cestě v rukou náboženských nebo ekonomických institucí v daném městě nebo osadě, v době národních států již tyto instituce tuto svou moc ztratily. Jedinou institucí, která má právo omezit pohyb, je stát. Typickou ukázkou této moci je kontrola pasů cizineckou policií na hraničním přechodu při vstupu do země.

Torpey taktéž patří mezi sociology, kteří kritizují (nejen) ekonomizující přístupy ke zkoumání migrace, které ignorují politické zájmy státu v oblasti migrace. Absence analýzy vlivu státu na migraci vede k tomu, že migrační politiky nejsou podrobovány hlubšímu rozboru, který by reflektoval skutečnost, že snaha regulovat pohyb obyvatel patří ke klíčovým vlastnostem státu, od něhož odvozuje svoji legitimitu. (Torpey 1998: 240) Stát tuto vlastnost zdůvodňuje tím, že chrání své občany před vnějšími nežádoucími vlivy, které mohou být nejrůznějších povah: od ekonomických, zdravotních, až po náboženské. Regulace pohybu přes hranice má rovněž svůj důvod i důsledek v ovlivňování struktury a sociální skladby obyvatel. Zároveň se tak posiluje vnitřní integrita obyvatel, které spojuje jejich státní příslušnost a vymezování se od příslušníků jiných států. Stát se tak hlavní měrou podílí na vytváření národní identity, která je potvrzována ve všech situacích, kdy je jedinec konfrontován se státem. K této konfrontaci dochází v první fázi interakce jako k identifikaci. Moderní stát od počátku své existence pracuje na technologickém a administrativním zdokonalování způsobu identifikace občanů. Bez ní by stát nemohl získat relevantní informace o svých občanech a ti by se zase nemohli svobodně pohybovat na území státu. Občan státu existuje především jako jméno a číslo evidované úřady, které dodávají informace o celkové charakteristice populace za účelem získávání zdrojů pro svoji existenci. (Torpey 1998: 245)

Závěr

Cílem této studie bylo představit hlavní pilíře politických teorií migrace a migračních politik a seznámit čtenáře s kritickou reflexí těch teorií, které nedokážou vyčlenit národní stát a jeho zájmy z centra výkladového rámce, z nichž dominantní roli hraje koncept sekuritizace migrace. Kriticky se k politickým teoriím migrace staví autoři jako Bigo nebo Ibrahim, kteří

myšlenkově vychází z feministických teorií nebo teorií multikulturalismu navazujících na marxisticko-strukturální kritiku společenského pořádku. Kriticky orientovaní výzkumníci a sociální teoretici sdílejí základní předpoklad, že veškeré produkované myšlenky vztažené ke konkrétním hodnotám a významům jsou formovány a zprostředkovány mocenskými vztahy, které jsou sociálně a historicky utvářeny. (Carspecken 1996: 4; cit. dle Konchloe – McLaren 1994) Všechny tři oblasti migrační politiky – kontrola, integrace a bezpečnost – úzce souvisí s mediálním a veřejným diskursem o migraci, pohlízejícím na migranty jako na hrozbu z hlediska národní identity, ale i sociální politiky státu. Z tohoto důvodu perspektiva národního státu je vždy zatížena prosazováním zájmů dominantních společenských skupin. Vědecké poznání, stejně jako jakékoliv jiné poznání, vůči tomuto tlaku není imunní.

David Kostlán (34) vystudoval sociologii na UK v Praze a UK v Bratislavě. Od roku 2004 pracuje na Sociologickém ústavu SAV. Věnuje se problematice migrace, menšin a etnicity z perspektivy kritické a post-strukturální teorie.

LITERATURA

- BIGO, D., 2002: Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives: Global, Local, Political* 27(1):63.
- BIGO, D., 2010: Freedom and speed in enlarged borderzones. Pp. 31-50. In: *The Contested Politics of Mobility*, edited by Vicki Squire. New York: Routledge.
- BOURDIEU, P., 1994: Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field. *Sociological Theory* 12(1):1.
- BRETTELL, C. B. – HOLLIFIELD, J. F., 2008: Introduction. *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. Pp. 1-29. In: *Migration Theory. Talking Across Disciplines*, edited by Caroline B. Brettell and Jame F. Hollifield. New York: Routledge.
- BUZAN, B. – WÆVER, O. – De WILDE, J., 1998: *Security: a new framework for analysis*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner Pub.
- CARSPECKEN, Ph. F., 1996: *Critical ethnography in educational research: a theoretical and practical guide*. New York: Routledge.
- FAIST, T., 2002: "Extension du domaine de la lutte": International Migration and Security before and after September 11, 2001. *International Migration Review* 36(1):7-14.
- FREEMAN, G. P., 1995: Modes of immigration politics in liberal democratic-states. *International Migration Review* 29(4):881-902.
- HINDESS, B., 2005: Politics as Government: Michel Foucault's Analysis of Political Reason. *Alternatives: Global, Local, Political* 30(4):389-413.
- HOLLIFIELD, J. F., 2008: The Politics of International Migration. How Can We "Bring the State Back In"? Pp. 183-237. In: *Migration Theory. Talking Across*

- Disciplines, edited by Caroline B. Brettell and James F. Hollifield. New York: Routledge.
- HUYSMANS, J., 2006: The politics of insecurity: fear, migration and asylum in the EU. London; New York: Routledge.
- IBRAHIM, M., 2005: The Securitization of Migration: A Racial Discourse. *International Migration* 43(5):163-187.
- JOPPKE, C., 2005: Exclusion in the liberal state: The case of immigration and citizenship policy. *European Journal of Social Theory* 8(1):43-61.
- PORTES, A. – RUMBAUT, R. G., 1996: *Immigrant America: a portrait*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- SAYAD, A., 2004: *The suffering of the immigrant*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press.
- TORPEY, J., 1998: Coming and going: On the state monopolization of the legitimate "means of movement". *Sociological Theory* 16(3):239-259.
- TORPEY, J., 2000: *The invention of the passport: surveillance, citizenship, and the state*. Cambridge [England]; New York: Cambridge University Press.
- WEINER, M., 1995: *The global migration crisis: challenge to states and to human rights*. New York: HarperCollins College Publishers.
- WIMMER, A., 2002: *Nationalist exclusion and ethnic conflict: shadows of modernity*. Cambridge, UK; New York, USA: Cambridge University Press.